

**EDUARD PRAŠINGER JAKO PŘEDLOHA FRYBORTA
Z JIRÁSKOVY FILOSOVSKÉ HISTORIE****Jaroslav ŠŮLA**

Živý ohlas Jiráskova díla přiváděl ještě za spisovatelova života literární a regionální historiky k tomu, aby šli po stopách jednotlivých románových děl a pátrali po skutečných osudech románových předloh. Jiráskovo dílo tímto bádáním neutrpělo, naopak spíše získalo, neboť dávalo možnost nahlédnout do spisovatelova poznání historie i do jeho pracovních metod jako umělce - spisovatele. Dokonce se i ukázalo, že tam, kde předpokládá, zejména klerikální kritika vytýkala Al. Jiráskovi nepostižení ducha doby a záměrné zkreslování, zejména v XVII. a XVIII. století, byla skutečnost ještě mnohem tvrdší a katastrofičtější než jak ji pero spisovatelovo zprostředkovávalo čtenáři.¹⁾ Správně Jirásek o svém díle napsal: „*Stopovati však tyto belletristické práce jako historická líčení není správnou a není možná. Materiál tu byl; zpracování však jest umělcovo.*“²⁾

Dodejme, že tento umělec byl zároveň vysokoškolsky odborně vzdělaným historikem, který se před započítím prací na každém svém novém díle pečlivě seznámil s odbornou literaturou a určité otázky konzultoval s odborníky a přáteli, znalci příbuzných věd. To by měli mít na paměti všichni Jiráskovi kritici dříve, než přistoupí k bezhlavým výtkám vůči mistrovi dílu, hraničícím mnohdy až s neodpustitelnými urážkami, kteří se v pravidelných vlnách vrhají z různých ideových východisek na spisovatelovo dílo. Zdá se však, že s nastupujícím časovým odstupem od umělcovy smrti se Aloisu Jiráskovi a jeho dílu dostává střízlivého, objektivního

1) Srv. např.: Jaroslav Šůla, Jiráskovo Temno, Skalka a „myslivec“ Machovec. Strahovská knihovna, sv. 4. Praha, Památník národního písemnictví 1969, s. 246-268.

2) Alois Jirásek, Z mých pamětí. II. V Litomyšli. In: Sebrané spisy Aloise Jiráska. XXXVI. Šesté vydání. Praha, J. Otto 1932, s. 227.

ho hodnocení, které stabilizuje toto dílo v historii české literatury v nejčestnějších pozicích.³⁾

Zájem o dešifraci skutečných životních osudů jednotlivých románových osob, vedený seriózními historiky, ovšem neopadá a bude ještě dlouho poutat zájem historiků, literárních historiků a vlastivědných pracovníků, kteří současně přinášejí cenné poznatky o době a prostředí a upozorňují na mnohdy zapomenuté osobnosti minulosti českého národa. V tomto poctivém snažení tkví právě velký význam těchto většinou „detektivních“ studií. I předkládaný článek se snaží v tomto duchu přispět k pohledům na vznik jednoho z ranných děl Jiráskových - Filosofské historie.

Filosofská historie vyšla nejprve časopisecky, byla otiskována od ledna 1878 ve Světozoru a její prvotext se poněkud liší od pozdějších textů, zejména v knižních vydáních.⁴⁾ Poněvadž v době, kdy tato práce vycházela, žilo ještě mnoho pamětníků popisovaných osob a událostí, soudili později literární historici, že Jirásek si nemohl dovolit pracovat metodou spisovatele historických žánrů vlastní - přesouvat události v čase, vybírat a redukovat určité jevy, jiné přikomponovat, volně pracovat s osudy historicky doložených osob a jiné, historicky nedoložené, vytvářet, aby jednaly v duchu popisované doby. Opak je pravdou, jak v poslední době dokazuje literárněvědní výzkum (např. pobouření mezi filozofy nad zákazem majáles vzniklo již 3. května 1838, nikoliv v květnu 1847, aj.).

Sám Alois Jirásek později o zdrojích své inspirace v Litomyšli napsal:⁵⁾ „Dost bylo zajímavých postav v jejich starých domech, na podsíních, v krámech a dílnách, v kancelářích úřadů, na radnici i v zámku, které jsem vídal a pozoroval nebo o kterých jsem slyšel. Některé z nich jsem zavedl do svých povídek; a žijí v nich pod cizími jmény buď jak byly, nebo jenom v své podstatě, a třeba jen několika význačnými rysy svými. O některých pak jiných povím tu v Pamětech, až jak místo dá.“ A Zdeněk Nejedlý již roku 1911 poněkud skepticky varoval:⁶⁾ „Mohl bych zde uvést podrobné doklady, jak se Jirásek stará o každou malič-

3) Mám tím na mysli monografii: Jaroslava Janáčková, Alois Jirásk. Praha, Melantrich 1987 (edice Odkazy pokrokových osobností naší minulosti), stran 581. Zde na s. 560-561 soupis hlavní původní knižní literatury o Jiráskovi. Jar. Janáčková věnovala Aloisi Jiráskovi a jeho dílu velkou pozornost v dalších studiích, doslovecích a ve dvou knižních monografiích (Živé prameny. Vznik Jiráskovy nové kroniky U nás. Hradec Králové 1980; Svět Jiráskova umění. 1982).

4) Blíže o tom Jar. Janáčková, Alois Jirásek, s. 113-114.

5) Alois Jirásek, Z mých pamětí, II, 1932, s. 97.

6) Zdeněk Nejedlý, Alois Jirásek a jeho Litomyšl. Litomyšl 1911, s. 25-26, 24.

kost, ale můžeme zůstat jen při povídkách litomyšlských. I zde nalezneme obojí způsob práce: ze skutečnosti vzaté prameny, jež však podléhají změnám volné umělecké tvořivosti.

Jest přirozeno, že nejméně vystihuje Jirásek místa děje, totiž v tom drží se skutečnosti nejvíce, neboť zde interest měniti jest zajisté nejmenší. Proto také každý pozná v Jiráskově díle Litomyšl docela přesně, bez důležitých změn. Jinak už je tomu s osobami jeho povídek. Ovšem máme tu celou galerii postav, jež Jirásek převzal ze skutečnosti, ale snad ani jediná nepřešla v jeho dílo beze změny. Zde již tvůrčí síla zasahovala někdy dosti radikálně v předlohu, jejíž zajímavost tím ovšem jen zvýšila. Nejméně pak Jirásek dbal věrnosti děje, neboť ten naprosto byl podroben umělecké kritice autorově, měla-li maloměstská často povídačka býti povýšena na umělecké dílo.

Přes to vše tedy není nezajímavé stopovat prameny Jiráskových povídek, zejména pak jeho postavy, neboť v nich není ani naprosté věrnosti jeho při popisu míst ani zase volné kombinace jeho při sestrojení dějů.“

„Jirásek ovšem bral z našeho města impulsy ke svým pracem, ale jejich vypracování jest zcela samostatná práce umělecká, jež se neváže skutečnými fakty, nýbrž jen hledí toho, aby celkový dojem výsledni působil dojmem skutečnosti. Proto nehledejme v Jiráskových dílech žádných fotografií osob z Litomyšle známých, tím méně pak snad věrnou reprodukci událostí, jež se tu kdy sběhly. Nezapomínejme, že první podmínka pravého umění jest volnost tvůrčí síly umělcovy. Jirásek slyšel snad děj, jenž ho zlákal k povídce, ale právě jen děj, jenž není ještě uměleckým dílem. Aby se jím stal, musil jej Jirásek prohloubiti, musil mu dáti logické, přesné důvody, musil jej psychologicky podepřít, k tomu pak zase musil i súčasťně osoby podle potřeby umělecké upravit a charakterisovati.“

Snad prvním, kdo se vznikem Filosofské historie zabýval, byl Jan Voborník. Ve svém pojednání Jiráskova Litomyšl⁷⁾ uvádí jako Jiráskův pramen starou paní Wildrovou, kde při besedách „vznikla skoro celá Filosofská historie“ - o tom níže; druhou informátorkou Jiráskovou byla paní Theurerová, která prý ho mj. informovala o rodině litomyšlského aktéra Roubínka. V témže roce vyšla studie Zdeňka Nejedlého.⁸⁾ Zde Nejedlý provedl literárněhistorický rozbor Filosofské historie, jmenuje mezi Jiráskovými informátory paní Wildrovou a paní Theurerovou a stručně,

7) Jan Voborník, Jiráskova Litomyšl. In: Jiráskova Litomyšl. Studie a vzpomínky k šedesátým narozeninám Aloise Jiráska uspořádal T. E. Tisovský. Praha, J. Otto 1911, s. 13 ad.

8) Alois Jirásek a jeho Litomyšl. Litomyšl 1911.

